

Сучасні умови формування і використання капіталу в сільському господарстві регіону

У статті висвітлюються результати досліджень впливу специфічних умов сільського господарства регіону на процес формування і використання капіталу. Розкрито роль і місце землі у формуванні сукупного сільськогосподарського капіталу та в процесі розподілу створеного продукту, проаналізовано причини незадовільного процесу капіталоутворення.

капітал, сільське господарство, власність, форми господарювання

Розпочата на початку 90-х років аграрна реформа створила основні законодавчо – нормативні засади щодо формування ринкових відносин власності у цій сфері. Зокрема було здійснено реструктуризацію сільського господарства, започатковано форми господарювання, засновані на приватній та спільно частковій формах власності.

Основними напрямками здійснюваних реформ були персоніфікація власності і формування приватної власності на землю. Встановлення приватної власності на майно й землю забезпечило основні умови функціонування капіталу в сільському господарстві, а різноманіття форм господарювання – різні способи його формування.

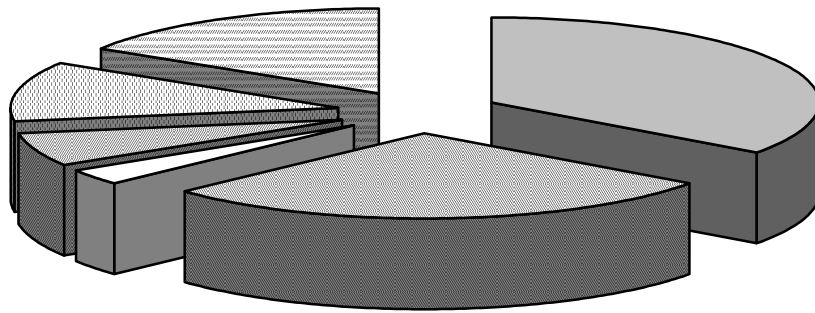
Однак, не зважаючи на здійснені реформи поки що не досягнуто стабільності в розвитку сільського господарства що пов'язано з негативною дією багатьох факторів.

Одним з найважливіших чинників, що визначають рівень розвитку галузі, є забезпеченість її капіталом. Специфічні (грунтово-кліматичні) умови конкретних регіонів також впливають на результати діяльності. Так, рівні розвитку сільського господарства у Центральних та Західних областях України значно відрізняються. Тому, оцінка умов формування і використання сільськогосподарського капіталу в окремих регіонах є необхідним як для загального розуміння даного явища, так і для оцінки стану галузі в регіоні.

Питанням інвестиційного розвитку сільського господарства, формування, використання та забезпеченості галузі капіталом досліджували у своїх працях Галузинський С.А., Демчук Л.А., Кісіль М.І., Кашенко О.Л., Саблук П.Т., Підлісецький Т.М., Шалигіна І.В., Шпичак О.М. та інші вчені [1, 2, 3, 4, 5, 9]. У їх працях досліджено макроекономічні аспекти формування та функціонування сільськогосподарського капіталу або його окремих складових частин. Однак регіональні особливості цієї проблеми вивчено недостатньо. Тому метою цієї статті є висвітлення результатів досліджень автора з питань формування та використання капіталу сільського господарства на прикладі Кіровоградської області.

Встановлено, що за структурою економіки Кіровоградська область є аграрно розвиненою, про що свідчать дані, наведені на рис. 1.

У структурі випуску продукція сільського господарства займає майже 40%, а питома вага промислової продукції складає лише 28 %. До того ж останні роки мають місце структурні зрушення у випуску продукції на користь сільського господарства.

■ сільське господарство   ■ промисловість
 □ будівництво   ■ торгівля
 ■ транспорт і зв'язок   ■ інші галузі

Рисунок 1 – Структура економіки Кіровоградської області у 2002 році

Для порівняння відповідні показники структури економіки України становлять: сільське господарство – 13,6%, промисловість – 42,8%.

Недосконалість формування сільськогосподарського капіталу полягає у порушенні відновлювальних процесів: у сільському господарстві останні десять років спостерігається скорочення капіталу, тобто не відбувається навіть простого відтворення.

Однією з причин недосконалості формування сільськогосподарського капіталу та неефективності його використання є нехтування економічними законами. Це стосується, насамперед, недотримання закону вартості, за яким товари повинні реалізуватися за цінами, що відповідають затратам суспільно необхідної праці. Недотримання економічних законів та недосконалість економічних відносин спричинили: по-перше, що прибуток, створений у сільському господарстві, реалізується в інших галузях; по-друге, виникнення нееквівалентного обміну між сільським господарством та іншими галузями (у 1991 – 1993 роках ціни на продукцію і послуги для сільського господарства формувалися вільно, а на сільськогосподарську продукцію – регулювалися державою).

Диспаритет цін на продукцію промисловості та послуги для сільськогосподарських підприємств і продукцію, виготовлену ними, не ліквідовано, більш того, ціни на промислову продукцію зросли, а на сільськогосподарську знизилися.

Слід зазначити, що у 2000 році посилення диспаритету цін було ліквідовано, тобто річний індекс цін був на користь сільського господарства. Однак у наступні роки утримати такий стан не вдалося. Так, індекс цін на промислову продукцію у 2002 році становив 105,7% до попереднього року, а на продукцію сільського господарства 87,4%. Для Кіровоградської області різниця між зміною цін була ще значнішою: якщо ціни на промислову продукцію зросли на 9,2%, то на сільськогосподарську продукцію зменшилися на 15,1% (рис. 2).

Тенденція, показана на рис. 2, свідчить про об'єктивну неможливість нормального капіталоутворення в галузі.

Рисунок 2 – Індекси цін на промислову та сільськогосподарську продукцію

В результаті здійснених реформ у сільському господарстві з'явився реальний власник, а сама власність стала джерелом отримання прибутків (капіталом) при орендних відносинах і при формуванні статутного фонду. Оскільки земля згідно законодавства не може бути внеском до статутного фонду, вона не є джерелом прибутку, а таким чином і не включається до складу капіталу, тобто не обліковується. Земля нині має грошову оцінку, тобто, згідно державної методики визначена її вартість, і хоч не вирішено питання щодо реальної оцінки землі, проведеною оцінкою користуються у більшості випадків. Завдяки такій оцінці вартості землі виникла можливість визначати сукупний аграрний капітал, до складу якого включено вартість землі.

Нині у сільському господарстві набув значних розмірів приватний капітал. Структура діючих сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами наведена в таблиці 1.

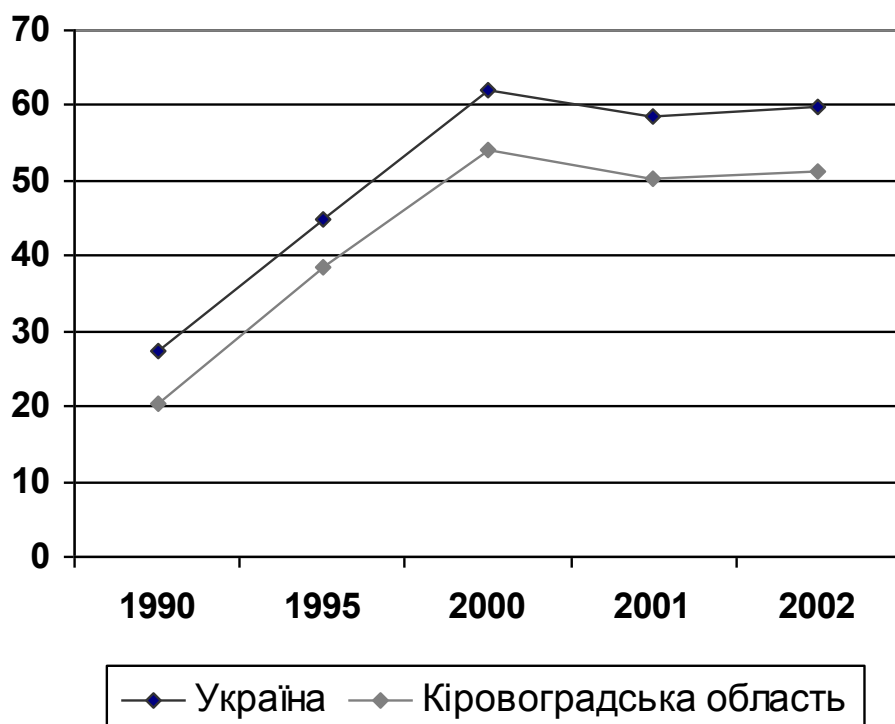
Таблиця 1 – Кількість діючих підприємств за організаційно-правовими формами господарювання

Сільськогосподарські підприємства	Україна		Кіровоградська область	
	кількість	%	кількість	%
Господарські товариства	9337	15,3	402	12,0
Приватні підприємства	4116	6,7	204	6,1
Виробничі кооперативи	2111	3,4	50	1,5
Державні підприємства	570	0,9	18	0,5
Підприємства інших форм господарювання	2002	3,3	70	2,1
Селянські (фермерські) Господарства	43042	70,4	2596	77,7
Всього підприємств	61178	100,0	3340	100,0

Особливістю сільського господарства Кіровоградської області є значне превалювання селянських (фермерських) господарств над підприємствами інших форм господарювання. У структурі підприємств їх доля складає 77,7%, що перевищує середній показник по Україні. Селянські (фермерські) господарства переважають чисельністю через відносно невеликі їх розміри порівняно з іншими підприємствами. На долю цих господарств у Кіровоградській області припадало у 2003 році 17,7 % сільськогосподарських угідь, по Україні – лише 8,4 %.

На сучасному етапі в деякій мірі спостерігається натуралізація сільськогосподарського виробництва. Значна частина продукції сільського господарства виробляється у дрібних особистих господарствах населення (рис. 3), для яких характерне переважання натурального виробництва. І хоч рівень товарності таких господарств не дуже високий (метою їх діяльності є, перш за все забезпечення власної сім'ї), завдяки значній їх кількості вони відіграють важливу роль у формуванні продовольчого ринку.

Господарства населення виробляють 60 % продукції сільського господарства, зокрема в Кіровоградській області – 51,0 %. Питома вага продукції, виробленої господарствами населення щороку зростає. Так, у 1990 р. зазначений показник склав відповідно по Україні – 27,5 %, а Кіровоградській області – 20,3%. Продукція, вироблена господарствами населення враховується до складу сільськогосподарської продукції, однак при цьому статистика не визначає показник ресурсного потенціалу, тому розраховані показники наявності чи використання сільськогосподарського

капіталу не достовірно відображають реальний стан.

Рисунок 3 – Частка господарств населення у виробництві сільськогосподарської продукції

За останні роки велика кількість земель, насамперед отриманих у формі земельних паїв, не використовуються, або використовуються не за призначенням. Залучення цих земель до виробництва призвело б до зростання сільськогосподарського

капіталу. Фактично землі взагалі не враховуються у складі основного капіталу, хоча законодавчі підстави для цього є.

Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку № 7 „Основні засоби” визначено, що до складу основних засобів відносяться земельні ділянки та капітальні витрати на покращення земель, а Планом рахунків передбачені відповідні субрахунки для їх обліку.

Діяльність сільськогосподарських підприємств сьогодні здійснюється за умов низького рівня технічного забезпечення. Нині цей рівень у сільськогосподарському виробництві не досягає навіть 50% технологічної потреби. При цьому особливої гостроти набуває проблема високої зношеності наявного машинно - тракторного парку. В середньому із загальної кількості всіх тракторів 73% відпрацювали свій строк служби, а зернозбиральних комбайнів – 75% [8 с.68].

По Кіровоградській області ступінь зносу основного капіталу ще більший. Найменше основні засоби зношені на підприємствах приватної форми власності (коефіцієнт зносу становить 38,4%). Приватні сільськогосподарські підприємства більше, ніж інші підприємства, мають змогу оновлювати техніку, що підтверджує життєздатність і перспективність таких підприємств.

У структурі витрат на виробництво сільськогосподарської продукції амортизаційні відрахування займають 5,1%, але за їх рахунок не здійснюється оновлення основного капіталу, тобто відбувається його „проїдання”.

Особливістю сучасного сільського господарства є те, що значна частина майна є орендованою. На орендовані основні засоби амортизація не нараховується, а за їх використання сплачується орендна плата. За цих умов, виникає проблема їх відновлення, яку М.І. Кісіль пропонує вирішити шляхом створення спеціального фонду відтворення орендованих основних засобів [4 с.160].

Однією з характерних рис вітчизняного сільського господарства є декапіталізація виробництва. Нові господарські формування гостро потребують інвестиційних ресурсів (капіталу). Інвестиції в основний капітал сільського господарства по Україні складають 4,2% від рівня 1990 року, по Кіровоградській області – лише 2,4%. Хоча загальні обсяги інвестицій у основний капітал галузі зростають, частка сільського господарства у них скорочується.

У 2003 році обсяг коштів держбюджету, виділених Кіровоградській області на розвиток АПК становив 46 млн. грн., або 26 грн на 1 га ріллі. Це один з найнижчих рівнів показника в Україні. Місцевий бюджет фактично профінансував лише 28,6% від передбаченої суми [10с.5]. Низький рівень інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування не забезпечує навіть простого відтворення спожитих основних засобів галузі в області.

Висновки: 1. Однією з найбільш важливих причин, що уповільнили процес капіталотворення в сільському господарстві є недотримання економічних законів та недосконалість економічних відносин у галузі. 2. Кіровоградська область має значний потенціал розвитку сільського господарства і як аграрна за своєю структурою потребує більшої інвестиційної підтримки як з боку місцевих органів, так і держави. 3. При визначенні сукупного сільськогосподарського капіталу необхідно враховувати вартість землі, як незамінного фактора виробництва, що на даний момент має грошову оцінку. 4. Сучасні умови формування та використання капіталу в сільському господарстві зокрема Кіровоградської області потребують суттєвого покращення.

Список літератури

1. Галузинський С.А. Використання власного і позичкового капіталу у сільськогосподарських підприємствах // Економіка АПК. – 1997. - №8. – С. 31-34.
2. Демчук Л.А. Аналіз забезпеченості сільськогосподарських підприємств оборотними засобами // Економіка АПК. – 2000. - №7. – С. 61-64.
3. 3.Кісіль М.І. Тенденції і напрямки активізації аграрного інвестиційного процесу// Економіка АПК. – 2002. - №4. – С. 66-71.
4. 4.Кісіль М.І. Раціональне використання амортизації, нарахованої на майнові паї селян// Наукові праці Кіровоградського державного технічного університету: Економічні науки, 2004, вип. 5, ч II, С. 156-163.
5. 5.Кашенко О.Л. Земля як аграрний капітал// Економіка АПК. – 1999. - №6. – С.57-63.
6. 6.Статистичний щорічник України за 2002 рік/ За ред. О.Г. Осауленка. – К.: „Консультант”, 2003. – 663 с.
7. 7.Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2002 рік / Загальне керівництво Н.П. Моторної. – Кіровоградське обласне управління статистики, 2003. – 523 с.
8. 8.Шебанін В.П. Проблеми технічного переоснащення сільського господарства в Україні// Економіка України. – 2002. - №12. – С.68-72.
9. 9.Шалигіна І.В., Кашенко О.А. Капіталоутворююча функція аграрного землекористування // Економіка АПК. – 2001. - №9. – С.70-73.
10. Кириленко І.Г. Аграрний сектор України: уроки, завдання// Економіка АПК. – 2004. - № 1. – С. 3-11.

В статті розглядаються результати досліджень впливу специфічних умов сільського господарства регіону на процес формування і використання капіталу. Розкрито роль і місце землі в формуванні сукупного сільськогосподарського капіталу і в процесі розподілу створеного продукту, проаналізовано причини неудовлетворительного процесу капіталовложения.

This article point to results scientific research about influence specific conditions agriculture region on forming and utilization capital, reveal role soil on the forming combined agriculture capital, analyse cause unsatisfactory process capital – made.